

**Список використаних джерел**

1. Павликівський Ю. В передодні відбудови нашого економічного життя / Ю. Павликівський // Господарський часопис. – 1920. – №3. – С. 35–37.
2. Храпливий Є. Хліборобство і кооперація / Є. Храпливий // Ілюстрований господарський календар. – Львів, 1931. – С. 192–196.
3. Коберський К. Буквар кооперації. Для вжитку самостійних кооперативних курсів / К. Коберський. – Львів, 1939. – 158 с.
4. Мартос Б. Теорія кооперації / Б. Мартос. – Подєбради, 1924. – 246 с.
5. Корнійчук Л. Становище трудящого селянства західних областей України під владою панської Польщі (1920–1939 рр.) / Л. Корнійчук. – К., 1957. – 72 с.
6. Герасименко М. Боротьба трудящих Західної України за возз'єднання з Радянською Україною / М. Герасименко, Б. Дудикевич. – К., 1955. – 186 с.
7. Сливка Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії 1932–1939 рр. / Ю. Сливка. – К., 1985. – 271 с.
8. Сільськогосподарська енциклопедія. У 3-х томах. Зшиток 1 / [За ред. Є. Храпливого]. – Львів, 1939.
9. Шимонович І. Галичина. Економічно – статистична розвідка / І. Шимонович. – Львів, 1926. – 21 с.
10. Павликівський Ю. Західноукраїнські землі як природна полоса культури пшениці / Ю. Павликівський // "Сільський господар", 1927. – № 16.
11. Павликівський Ю. Земельна справа у Східній Галичині: короткий історико-економічний огляд земельного питання та сучасний його стан / Ю. Павликівський. – Львів: НТШ, 1922.
12. За землю. – Львів. – С. 55.
13. Двадцять років під ярмом польських панів. Збірник Львівського обласного історичного архіву. – К., 1940.
14. Храпливий Є. За хліборобську справу. Про те, як основувати кружки та філії "Сільського господаря" та як в них працювати / Є. Храпливий. – Львів, 1936. – 243 с.
15. Храпливий Є. Шляхи праці нашої суспільної агрономії / Є. Храпливий. – Львів, 1931. – 35 с.
16. Звідомлення з праці Краєвого господарського товариства "Сільський господар" за 1938 рік. – Львів, 1939. – 110 с.
17. План матеріалу сільськогосподарської енциклопедії "Знання хлібороба" // Злучко С.М. На чатах рідної землі. – Львів, 1939. – С. 215–219.
18. Гелей С. Львів – столиця української кооперації // Українська кооперація: Історичні та соціально-економічні аспекти / С. Гелей, Р. Пастушенко. – Львів: Коопосвіта, 1998. – Т. 1. – С. 59–67.
19. Ювілейний бюлетень товариства абсолювентів УГА – УТП. 1922–1972. – 186 с.

**Павел Кориненко****СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УКРАИНСКИХ ОБЩЕСТВЕННЫХ КРЕСТЬЯНСКИХ ОБЩЕСТВ ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЧИНЫ В МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД**

*В статье анализируется сельскохозяйственная образовательная деятельность украинских общественных крестьянских хозяйств Восточной Галичины в 1920–1939 гг.*

*Ключевые слова: сельскохозяйственное образование, агрономия, кооперация, сельскохозяйственные учебные заведения, Восточная Галичина.*

**Pavlo Korinenko****AGRICULTURAL EDUCATION ACTIVITIES UKRAINIAN PUBLIC PEASANT SOCIETIES OF EASTERN GALYCHYNA IN THE INTERWAR PERIOD**

*This article analyzes the agricultural educational activities Ukrainian community farms in Eastern Galychyna 1920–1939.*

*Key words: agricultural education, agronomy, cooperatives, agricultural schools, Eastern Galychyna.*

**УДК 908(477) – 058. 237****Ірина Скакальська****ПОЗИЦІЯ ДЕПУТАТІВ-УКРАЇНЦІВ ВОЛИНИ В ПОЛЬСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТІ (1922–1939 РР.)**

*У дослідженні проаналізовано парламентську діяльність українських депутатів від Волинського воєводства. Розкрито вплив волинських парламентарів на роботу сейму і сенату та їх здатність презентувати інтереси свого народу.*

*Ключові слова: українська еліта, депутати, Волинь, сейм, вибори.*

Конституційний лад Польщі дав змогу українцям цивілізованими методами відстоювати власні права. Особливо після вступу в дію березневої Конституції 1921 р. українці отримали можливість обирати своїх представників до польського сейму та сенату. "Не можна ризикувати втратою парламентарної трибуни, яка дає нагоду обороняти наші права. Лише завдяки їй ми маємо в наші дні можливість ставити українські вимоги" [1, с. 37], – зазначалося у одному з видань Українського

національно-демократичного об'єднання (УНДО). Проте не всі українці підтримували цю ідею, але національна еліта Волині, яка належала до легальних партій, вирішила брати участь у роботі законодавчого органу Речі Посполитої. Тому кризь призму роботи польського парламенту охопимо ще одну грань діяльності волинської еліти – депутатську. Важливо проаналізувати роботу українських парламентарів, щоб перейняти їх досвід у захисті прав свого народу. Звідси випливає актуальність визначеної проблеми.

Українська політична еліта Волині першої половини ХХ ст. уже частково була предметом дослідження. Зокрема, це праця О. Зайцева "Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922–1939)" [2]. В узагальнюючих працях з історії України лише згадуються волинські парламентарі та подаються статистичні дані на предмет їх представлення у сеймі та сенаті.

Мета статті – дослідити позицію депутатів-українців у польському парламенті у досліджуваній період.

Завдання полягають у з'ясуванні ролі українських депутатів у роботі польського парламенту.

Об'єктом дослідження є українська політична еліта Волині міжвоєнного періоду ХХ ст.

Предметом дослідження є особливості парламентської діяльності українських депутатів від Волинського воєводства у сеймі та сенаті у міжвоєнний період.

Перемагаючи на виборах, українська еліта мала можливість впливати на суспільно-політичне життя Волині, піднімати соціально-політичні проблеми українців з парламентської трибуни. На українській території під польською владою вибори до сенату і сейму проводилися упродовж 1922 р., 1928 р., 1930 р., 1935 р. і 1938 р. [3, с. 807]. Хоча до цього переліку можна додати 1919 р., та не всі українці у цих перших виборах приймали участь.

Зазначимо й те, що в участі української еліти у роботі парламенту на перших порах був зацікавлений і польський уряд. Саме організацією виборів до сейму і сенату польські державні діячі хотіли продемонструвати світу, що населення не лише на етнічних землях Польщі, але й на окупованих нею територіях, добровільно визнає їх владу.

Зазначимо, що виборче право належало громадянам Польщі з 21 року обох статей у виборах до сейму і з 30 років – до сенату. Не мали права голосу військовослужбовці, особи, позбавлені політичних прав чи обмежені у них. Цікавою була одна деталь голосування, зокрема, "коли б виборець подав видану йому у виборчій залі картку, не означивши ні кого рискою, тоді вважається, що він подав голос за перших двох кандидатів на картці" [4, с. 856].

Депутати парламенту вважалися представниками усього народу, тому вони не мали зобов'язань щодо вимог виборців. Представники законодавчого органу могли притягуватися до відповідальності лише за згодою відповідної палати. Очолювали обидві палати виборні голови – маршалки [5, с. 197].

Вибори проводились у виборчих округах, їх у Польщі було 64 [6, с. 289]. При цьому слід відмітити одну особливість: на польських землях були округи менші, але вони мали більше польських мандатів, а на українських землях – округи більші, та мандатів менше. Наприклад, у Познаньщині припадало на 1 мандат приблизно 50 тис. населення, а на Кременеччині – 100 тис. З цього видно, що вибори насправді не були рівними, тому що польських голосів було більше [7, с. 435–438].

Перші вибори до сейму і сенату 1922 р. були бойкотовані галичанами, тому що вони не вважали себе громадянами Польщі. Галичани чекали на рішення країн Антанти щодо свого статусу. Вони надіялися, що буде створена Українська незалежна держава [8, с. 436]. Українці Галичини усе ще мали надії на позитивне вирішення лідерами західних держав українського питання, там ще знаходилась і українська делегація [9, с. 113]. Натомість українське населення інших західноукраїнських земель, зокрема Волині, взяло участь у виборах і досягло успіху [10, с. 197]. На Волині бойкот виборів не був виправданим, оскільки суверенітет Польської держави над цими землями був закріплений Варшавським договором 1920 р. та Ризьким мирним договором 1921 р.

У серпні 1922 р., готуючись до виборів у сейм і сенат, українці в рамках Блоку національних меншин утворили Український національний виборчий комітет (УНВК) Холмщини, Полісся, Підляшшя, Волині. Перед комітетом стояло завдання: консолідація українських сил для перемоги на виборах [11, с. 113].

Варто відзначити таку особливість, що полягала у проведенні партіями виборчої агітації на Волині, зокрема, націонал-демократи намагалися охопити усі повіти, тоді як соціалісти-радикали проводили свої виборчі акції лише там, де були їх партійні осередки. Безсумнівно, передвиборча робота сприяла політичній активізації волинців і певною мірою вплинула на посилення позицій українських національних партій на Волині.

На виборах 1922 р. волиняни вибрали до сейму і сенату 16 українців, 6 євреїв і жодного поляка. Причина була простою: перепис 1897 р. нараховував на Волині приблизно 6 % поляків [12, с. 9]. Загалом до сейму першого скликання увійшло 25 українських депутатів, а до сенату – 6 senatorів. Від цього часу аж до Другої світової війни українці мали своє представництво у польському парламенті [13, с. 38]. Тоді ж було створено першу Українську парламентську репрезентацію (УПР) [14, с.379]. Перемога УНВК та створення у польському парламенті УПР мала велике значення для подальшої політизації волинян, впливала на розгортання українського національного руху, показала, що можлива легальна боротьба за власні права.

Серед депутатів сейму і сенату 1922 р. вирізняється постать адвоката С. Підгірського, у минулому члена Української Центральної Ради. Після поразки національно-визвольних змагань, він опиняється в імміграції у Волинському воєводстві, де й був обраний депутатом до польського сейму [15, с. 250]. Під час засідання якого 23 січня 1922 р., він, як депутат від Волині, проголосив промову від імені Українського сеймового клубу, в якій виклав основні політичні засади українського представництва. Депутат С. Підгірський, зокрема, зазначав: "Опираючись на загальновизнане право народів на самовизначення, ми, представники Волині, Холмської землі, Підляшшя і Полісся, заявляємо із цієї Сеймової трибуни перед цілим світом, що метою українського народу є відродження Самостійної Української держави. Однак, зважаючи на дійсний стан речей, заявляємо про нашу готовність до співпраці з польським народом та всіма народами, які входять до складу Польської Речі Посполитої, на таких умовах: Річ Посполита Польська, як держава національно не єдина, має бути перебудована так, щоб кожний народ, який входить до її складу, особливо такий, що займає окрему територію, мав повну можливість реалізувати своє право на самовизначення..." [16, с. 45].

Як депутат польського сенату, активну роботу на Волині проводила Олена Левчанівська. Філософ за освітою, у роки національно-демократичної революції 1917–1921 рр. жила і працювала у Житомирі і спільно з С. Підгірським та іншими активістами організовувала "Просвіту", займалася культурно-просвітницькою та громадсько-політичною роботою, видавала газету [17, арк. 40]. Із 1921 р. перебувала на Західній Волині. Проживала у Ковелі, Луцьку, працювала у "Просвіті" і "Раді соціального забезпечення". У 1922 р. обрана до сенату Речі Посполитої, де відстоювала інтереси волинян [18, с. 230]. Вона стала членом Українського парламентського клубу (УПК), а також членом комісії закордонних справ [19, с. 10]. Так, під час засідання сенату 28 листопада 1924 р. О. Левчанівська критично виступила проти дискримінації українців поляками [20, с. 98–99]. Сенаторка у одній зі своїх промов, зазначала, що у бюджеті міністерства праці й суспільної опіки не передбачено кошти на українські дитячі притулки та на потреби інвалідів-українців. Вона з цього приводу внесла резолюцію з проханням виділення коштів з бюджету [21, с. 196–202]. Такі промови на захист поневоленого народу свідчили про патріотичні переконання національної еліти та були прагненням вирішити проблеми українців парламентськими методами.

Незважаючи на різноманітні перешкоди поляків, вибори 1928 р. відбулися зі значними успіхами для українців. Найбільше українських парламентарів було у парламенті, обраному в 1928 р. [22, с. 39]. Саме завдяки активній передвиборчій роботі представників української політичної еліти став можливим такий результат.

Вибори до сенату проводилися окремо. До речі, senatorів, згідно з виборчою ординацією вибирали воєводські колегії виборців, яких обирали за освітнім цензом і враховували заслуги. Волинська воєводська колегія виборців вибрала у 1938 р. senatorом від Волинського воєводства: колишнього депутата, інженера С. Тимошенка; інші депутати були поляками [23, с. 906].

Контрольні компетенції парламенту полягали у праві обох палат (чи депутатів) подавати запити, інтерпеляції уряду, міністрам та іншим державним органам. Українські парламентарії брали активну участь у роботі сейму, подавали численні інтерпеляції. Наприклад, із загальної кількості 961, український клуб подав – 308. Так чи інакше такі протести, як інтерпеляція, це не лише реакція на дії з боку влади. Це водночас форма впливу українських парламентаріїв на хід політичних подій, контролю адміністративних органів. Наприклад, 29 серпня 1928 р. українські і білоруські клуби поставили на внесення до порядку денного питання про амністію для політичних в'язнів особливо тих, хто був заарештований під час передвиборчої компанії [24]. Депутат Б. Козубський неодноразово піднімав питання про переслідування українських громадських інституцій [25, арк. 11].

Галицькі і волинські депутати сейму піднімали питання "сокальського кордону" (колишній австро-російський державний кордон). Вони зазначали, що необхідно ліквідувати штучний кордон, який розділяє народ (Галичину і Волинь) та перешкоджає співпраці між ними, а також поширення діяльності галицьких організацій на волинські землі [26, с. 262].

Парламентська діяльність відіграла важливу роль у пропаганді ідей державної самостійності і соборності України, в протистоянні політичній асиміляції українців, у збереженні традицій багатопартійної демократії у суспільстві. Українські депутати, а це здебільшого, були справжні інтелектуали та патріоти, їх діяльність стала основою і визначальним чинником національної свідомості й суспільної організованості політичних та громадсько-культурних сил Західної України. Проте їм важко приходилося працювати, адже становище у польському парламенті не було легким, та не одного з них за гострі протипольські промови пізніше переслідувала польська влада, багатьом з них згодом довелося відбувати в'язничні терміни.

Різні питання обговорювалися під час засідання парламенту. Проте найбільше дебатів викликали релігійні проблеми. Так, 20 січня 1932 р. у бюджетній комісії сейму відбувалися активні дебати при обговоренні бюджету Міністерства віросповідань і народної освіти. Значна увага приділялася питанням міжконфесійних відносин, зокрема, становищу Православної церкви.

Наведемо стислий виклад виступу депутата Є. Богуславського у якому він відзначав, що не сподівався почути від міністра, що той намагається врегулювати правове становище Православної церкви. Депутат наводив приклади утисків православного населення Волині, Холмщини. Він зауважував, що уряд вперше звернув увагу на права православних, що створена ним спеціальна комісія з прав церкви, але вона про свою діяльність в цьому напрямі громадськості не інформує. Його виступ доповнив С. Хруцький, депутат з Української фракції [27, с. 78]. Він зазначав, що є недостатнім та непропорційним до чисельності населення фінансування на православне віросповідання. Депутат С. Хруцький вимагав, згідно з Конституцією, рівноправного становища для всіх віросповідань. Зауважимо, що наведені виступи депутатів були виваженими, оскільки, це були депутати з угодовського табору і вони йшли на співпрацю з урядом з різних питань.

Символічною постаттю українсько-польського зближення у 1920–1930 рр. був С. Скрипник, активний громадський і політичний діяч, депутат польського сейму від Волині. Парламентська діяльність С. Скрипника характеризувало його як пристрасного борця за права українців в Польській державі. Він чотири рази у 1930, 1933, 1935 та 1938 роках обирався від Волині до сейму Речі Посполитої [28, с. 266]. У кожній промові з сеймової трибуни, волинський депутат порушував злободенні проблеми народу та Православної церкви. У період масового знищення православних храмів на Холмщині у 1938 р. та насильного окатоличення населення Волині, корпусом охорони прикордоння, депутат С. Скрипник виголосив гостру звинувачувальну промову. Його сеймові виступи, що стосувалися нищення церков на Холмщині і захисту православних українців дали польським урядовим чиновникам привід вимагати від сейму в березні 1939 р. видачі його державному судові [29, с. 39].

Саме діяльність політичних партій та їх лідерів у польських законодавчих органах, репрезентація волинян у парламенті Польщі, на нашу думку, є найбільш вдалою спробою політичної інтеграції. Проте не завжди співпраця у сфері політичних відносин проходила безконфліктно. Особливо у 1930-ті рр. в умовах наступу реакції, коли українці, члени польського парламенту, не лише терпіли політичний тиск з боку влади, але й переслідувалися.

Відзначимо те, що діяльність політичної національної еліти значною мірою вплинула на формування суспільного світогляду волинян і сприяла поширенню серед них національно-державницької ідеології. І, що особливо важливо, відіграла помітну роль у зближенні українців Галичини та Волині, що впродовж значного періоду часу розвивалися у різних геополітичних умовах. Саме депутати сейму та сенату прагнули цю співпрацю поширити.

Зазначимо, що основними формами пропаганди української державницької ідеології українськими депутатами було проведення зборів громадян, віч, розповсюдження партійних видань, відзначення славетних дат вітчизняної історії, вшанування пам'яті видатних діячів минулого.

Завдяки діяльності політичної еліти у міжвоєнний період XX ст. значно зросла національної свідомості українців Волині. Про це свідчать результати парламентських виборів, у яких українська еліта здобувала депутатські мандати. Переважна більшість української політично активної еліти взяла участь у виборах до сейму та сенату з тією метою, щоб з парламентської трибуни відстоювати свої переконання, а також презентувати інтереси волинян на державному рівні.

#### *Список використаних джерел*

1. Пораз З. Йдемо до виборів / З. Пораз. – Львів: Видання УНДО, 1938. – 40 с.
2. Зайцев О. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922–1939) / О. Зайцев // Український історичний журнал. – 1991. – № 1. – С. 80–88.
3. Elections II Encyclopedia of Ukraine / [V. Kubiyovyc]. – Volume 1. – Toronto, 1984. – S. 807.
4. Вибори до Законодавчих Палат Речипосполитої // Церква і нарід. – 1938. – Ч. 21. – С. 856.
5. Тищик Б. Й. Польща: історія державності і права (X – початок XXI ст.) / Б. Й. Тищик. – Львів: Світ, 2012. – 512 с.
6. Polana. Territorial disputes // The Wew Encyclopedia Britannica. – Volume 28. – Chicago, 1993. –

S. 289. 7. Виборчі округи // Громадський голос. – 30 грудня 1927. 8. Зашкільняк Л. Генеза і наслідки українсько-польської нормалізації (1935) / Л. Зашкільняк // Polska i Ukraina. Sojusz 1920 r jego następstwa. – Toruń, 1997. – С. 435–438. 9. Лозинський М. Галичина в 1918–1920 рр. / М. Лозинський. – Нью-Йорк, 1970. – 228 с. 10. Wołyn // Wielka ilustrowana encyclopedia Powszechna. – tom. XVIII. V-Z. – Kraków, 1932. – С. 413. 11. Миткалик І. М. Черкавський / І. Миткалик // Минуле і сучасне Волині. Історичні постаті краю. – Луцьк, 1991. – С. 113–118. 12. Сивіцький М. Волинські народні університети в польсько-українських взаєминах міжвоєнного періоду / М. Сивіцький // Волинь і Волинське зарубіжжя. – Луцьк, 1994. – С. 9–10. 13. Айненкель А. Політика Польщі відносно українців у міжвоєнний період. Вибрані проблеми / А. Айненкель // Україна – Польща: важкі питання. Матеріали II Міжнародного семінару істориків "Українсько-польські відносини в 1918–1947 рр." – Варшава, травень 1997. – С. 28 – 37. 14. Moklar J. Ukrajinske Nacionalno-demokratyczne Objednannia (UNDO) i Ukraińska Reprezentacja parlamentarna (URP) wobec polityki rządowej na Lemkowszczyźnie / J. Moklar // Krakowskie Zeszyty ukraińoznawcze. tom V–VI. 1996–97. – Kraków, 1997. – С. 379–392. 15. Рожко В. Духовні сячі Поліського краю / В. Рожко // І потекла сторіками... Могили не можуть мовчати. – Вінніпег, Канада: Спадщина, 1994. – С. 246–252. – С. 250. 16. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали: У 2 т. / [Упор. Гунчак Т., Сольчаник Р.]. – Б/м.: Сучасність, 1983. – Т. 2. – 426 с. 17. Держархів Житомирської обл., ф. 560, оп. 2, спр. 4, арк. 40. 18. Луговий О. Визначне жіноцтво України. Історичні життєписи / О. Луговий. – К.: Вид. "Ярославів вал", 2007. – 270 с. 19. Левчанівська І. Далеке і близьке: нариси, статті / І. Левчанівська. – Луцьк: "Надстиря", 2000. – 216 с. 20. Левчанівська І. Сенаторка (мемуари) / І. Левчанівська. – Луцьк: "Джерело", 2004. – 183 с. 21. Промова сенаторки О. Левчанівської в Сенаті 28 липня 1924 р. // "Роде наш красний..." (Волинь у долях краян і людських документах). Наукове видання / [Упорядник Л. К. Оляндер]. – Луцьк: "Вежа", 1996. – Т. 1. – С. 196–202. 22. Журнал "Земля і Воля" про проведення виборів до Сейму 1928 р. // Боротьба трудящих Волині за визволення з-під гніту панської Польщі і возз'єднання з радянської Україною (1921–1939). Збірник документів і матеріалів. – [Упоряд. Буднікова Л.]. – Луцьк, 1957. – 428 с. 23. Волинські сенатори // Церква і нарід. – 1938. – Ч. 21. – С. 906. 24. Внесення на амністію // Громадський голос. – 7 квітня 1928. 25. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 9а, спр. 168, 11 арк. 26. Крамар Ю. "Сокальський кордон" у контексті польсько-українських відносин у міжвоєнний період / Ю. Крамар // Матеріали Міжнародної наукової практичної конференції (21–22 листопада 1996 р.). – Івано-Франківськ: Видавництво "Плай", 1997. – С. 259–262. 27. З друку. Бюджет віросповідань Сейму // Воскресное чтение. – № 6. – 1932. – С. 78. 28. Борщевич В. Патріарх Київський і всієї України Мстислав і Волинь / В. Борщевич // Тези доповідей та повідомлень Міжнародної наукової конференції. Луцьк 16–18 червня 1994 р. "Волинь і волинське зарубіжжя". – Луцьк, 1994. – С. 265–268. – С. 266. 29. Семенюк А. На тему українсько-польських відносин критичні зауваження / А. Семенюк. – Міннеаполіс, Міннесота, США, 1996. – 167 с.

### Ирина Скакальская

#### ПОЗИЦИЯ ДЕПУТАТОВ-УКРАИНЦЕВ ВОЛЫНИ ЭЛИТЫ В ПОЛЬСКОМ ПАРЛАМЕНТЕ (1922–1939 ГГ.)

*В исследовании проанализировано парламентскую деятельность украинских депутатов от Волынского воеводства. Раскрыто влияние волыньских парламентариев на работу сейма и сената и их способность презентовать интересы своего народа.*

*Ключевые слова: украинская элита, депутаты, Волинь, сейм, выборы.*

### Iryna Skakalska

#### THE POSITION OF DEPUTIES OF UKRAINIAN FROM VOLYN IN THE POLISH PARLIAMENT (1922–1939)

*The author analyzes the activities of Ukrainian parliamentary deputies from Volyn Voivodeship. The influence of Volyn parliamentarians to work of Sejm and Senate and deputies' abilities to represent the interests of their people are defined.*

*Key words: Ukrainian elite, deputies, Volyn, the sejm, elections.*